

Voorwoord

Schoolverzuim en voortijdig schoolverlaten vormen in Nederland een vrij omvangrijk probleem. In 2004/2005 werden 57.000 nieuwe voortijdig schoolverlaters geteld (van wie overigens een deel opnieuw geplaatst wordt op een opleiding). Dropouts zijn kwetsbaar en hebben weinig kansen op de arbeidsmarkt. Zeker met het oog op de toenemende vergrijzing zullen goed opgeleide mensen in de nabije toekomst hard nodig zijn. Ook de integratie van allochtonen is erbij gebaat dat jongeren de school mét een diploma verlaten. Wie zich met het probleem van schoolverzuim en voortijdig schoolverlaten bezighoudt, stuit onvermijdelijk op een veel bredere – grootstedelijke – problematiek: misstanden in de opvoeding, onverschillige en/of afwezige ouders, taalproblemen, achterstand, armoede enzovoort. Soms echter is spijbelen niet meer dan dat. Er is sprake van luxe verzuim of even 'geen zin' hebben. Duidelijk is dat er niet zoiets bestaat als een standaardinterventie, maar dat scholen, leerplichtambtenaren, OvJ's en 'spijbelrechters' moeten beschikken overal een arsenaal van reacties op spijbelen, dat soms een voorbode is van voortijdig schoolverlaten. Aan de handhaving van de leerplichtwet wordt dan ook ruim aandacht besteed in dit themanummer. Op dit moment zijn er tal van initiatieven om te komen tot een betere onderlinge samenwerking tussen de vele instanties en organisaties die zich met het probleem bezighouden. Zo is in het kader van het project Handhaven Op Niveau (HON), een samenwerkingsproject van Justitie en OC&W, een model voor de leerplicht ontwikkeld. Dit model moet nu verder geïmplementeerd worden. Gemeenten, leerplichtambtenaren, scholen, O.M. en kantonrechters zitten echter nog niet op één lijn. Het openingsartikel van Storimans vertelt de geschiedenis van de wettelijke leerplicht in Nederland. De eerste wet waarin die plicht werd vastgelegd dateert uit 1900. Destijds was een belangrijk motief het uitbannen van kinderarbeid en -verwaarlozing. Tegenwoordig ligt de nadruk op de vorming tot constructief in de maatschappij participerende burgers. Het stimuleren van regelmatig schoolbezoek en het bestrijden van spijbelen zijn belangrijke uitvloeisels van de uit 1969 stammende leerplichtwet. De afgelopen jaren groeit echter het inzicht dat een breder perspectief nodig is. Immers, het creëren van een inspirerende en constructieve leeromgeving is

minstens zo belangrijk wil men spijbelgedrag en voortijdig schoolverlaten succesvol bestrijden. Een nieuwe leerplichtwet en verbetering van de onderwijskwaliteit zijn dan ook van groot belang. De problematiek van het voortijdig schoolverlaten staat centraal in het artikel van Herwijer. De auteur geeft inzicht in de omvang van het fenomeen voortijdig schoolverlaten en vergelijkt de situatie in Nederland met die in andere landen van de Europese Unie, waarbij Nederland gemiddeld scoort. Het aantal dropouts is de laatste jaren weliswaar licht gedaald, maar lang niet voldoende om de zogeheten Lissabon-doelstelling van 50% reductie in 2010 te halen. De overgang van lager- naar hoger voortgezet onderwijs lijkt een belangrijk struikelblok te zijn in de schoolloopbaan van dropouts. Frequent spijbelen komt het meest voor in de lagere regionen van het voortgezet onderwijs. Jongeren uit etnische minderheids- en andere achterstandsgroepen, alsmede jongeren uit eenoudergezinnen en in grote steden lopen een groter risico de school zonder diploma te verlaten.

Dat spijbelen en voortijdig schoolverlaten de kans op een criminele levensloop vergroten wordt in veel publicaties over het onderwerp als common sense beschouwd. Weerman en Van der Laan laten echter zien dat het verband minder simpel is dan men op het eerste gezicht zou denken. Zij doen dit aan de hand van een bespreking van wetenschappelijke literatuur. De auteurs wijzen erop dat spijbelen en crimineel gedrag veel gemeenschappelijke achtergrondkenmerken vertonen, zodat er deels sprake zou kunnen zijn van een schijnverband. Ook is onzeker of spijbelen of dropout leidt tot een begin van crimineel gedrag of tot toename van al langer bestaand crimineel gedrag: de resultaten van verschillende onderzoeken spreken elkaar op dit punt tegen. Een interessante uitkomst is dat de motieven voor voortijdig schoolverlaten de uiteindelijke gedragsconsequenties sterk lijken te bepalen. Zo lijkt vooral een hekel aan school de kans op delinquentie te vergroten, terwijl er nauwelijks of geen sprake is van een dergelijk verband als jongeren voortijdig van school gaan om een baan te krijgen of te gaan trouwen. Vervolgens richten we de aandacht op de aanpak van spijbelgedrag. Eerst buigt Teijl zich over de vraag wat de rol van het strafrecht in deze kan zijn. De auteur stelt dat een effectieve bestrijding van spijbelen slechts mogelijk wordt door een gecoördineerde inspanning van verschillende organisaties. Geïnspireerd door de netwerktheorie pleit hij voor de totstandkoming van horizontale overeen-

komsten tussen lokale organisaties. In aanvulling daarop kunnen nationale instanties deze samenwerking versterken door criteria vast te stellen en toezicht uit te oefenen. Op basis van deze algemene principes schetst de auteur de voorwaarden voor een effectieve inzet van strafrechtelijke maatregelen. Voor spijbelaars zonder veel problemen zal dit doorgaans, afhankelijk van het geval, leiden tot 'normmarkering': een waarschuwing, een boete of een taakstraf. Voor ernstiger gevallen kan het strafrecht worden gebruikt om professionele hulp te aanvaarden. De auteur meent dat met de inzet van strafrechtelijke maatregelen niet te lang moet worden gewacht, omdat deze als stok achter de deur kunnen dienen en als zodanig de kans vergroten dat jongeren hun opleiding afmaken. Scholen en leerplichtambtenaren moeten zijns inziens daarom goed samenwerken opdat processen-verbaal tijdig worden ingediend bij Justitie. Hoe het handhaven van de leerplicht in de praktijk in zijn werk gaat beschrijven de leerplichtambtenaren Craane en Plukker en officier van Justitie De Beer. Ze laten zien hoe ze omgaan met luxe verzuim, absoluut- en relatief verzuim en beschrijven, het contact met spijbelaars en ouders en de samenwerking met scholen, hulpinstanties en Justitie. De auteurs beklemtonen dat het strafrecht geen panacee is en dat de invalshoek van schoolverzuim te beperkt kan zijn gezien de grote problemen van sommige jongeren.

Schraevesande gaat in op twee begrippen die centraal staan in het nieuwe beleid van het ministerie van Onderwijs ter bestrijding van voortijdig schoolverlaten. De notie 'leeromgeving' staat voor een brede visie waarin ook de thuisomgeving wordt betrokken, 'de straat', de sportclub en dergelijke en de werkomgeving (bijbaantjes). De focus van het nieuwe beleid ligt op het versterken van de verbindingen tussen die verschillende leeromgevingen, bijvoorbeeld door verschillende combinaties van leren en werken te creëren. Het tweede begrip, 'leerloopbaan', staat voor een visie waarin niet alleen het concrete moment van dropout centraal staat, maar wordt gekeken naar gebeurtenissen en achtergrondkenmerken van de jongere gedurende de gehele leerloopbaan. Een belangrijke doelstelling van het beleid is ondermeer te zorgen voor het overbruggen van die periodes waarin hiaten vallen in de leerloopbaan, zoals bij de overstap van de ene school/opleiding naar de andere.

Het laatste artikel van Van Veen gaat in op het fenomeen van 'de brede school', die een antwoord zou moeten bieden op de enorme fragmentatie en het gebrek aan coördinatie in het huidige systeem

van jeugdhulpverlening. Vooral kwetsbare kinderen met een veelsoortige problematiek krijgen daardoor niet de hulp én het onderwijs die ze nodig hebben. De auteur beschrijft de resultaten van onderzoek naar brede scholen en de perspectieven die ze bieden aan risicojeugd. Hij pleit voor een centrale rol van de school in het jeugdbeleid.

Ten slotte dankt de redactie Menke Bol, senior beleidsmedewerker bij de Directie Justitieel Jeugdbeleid van het ministerie van Justitie, voor haar inbreng bij de voorbereiding van dit themanummer.

M.P.C. Scheepmaker